

Ihmislunnosta, evoluutiopsykologiasta ja sosiobiologiasta

Petter Portin

Helsingin yliopiston sosiologian professori Pekka Sulkunen (2002) ja toimittaja Osmo Tammisalo (2002) ovat *Tieteessä tapahtuu*-lehdessä kirjoittaneet ihmislunnosta, evoluutiopsykologiasta ja sosiologiasta. Ihmistä koskeva evoluutiopsykologia, joka pitkälti kulkee samoilla linjoilla kuin aikoinaan yhtä kiistelty sosiobiologia, pystyy vastaamaan vain sellaisiin kysymyksiin, joilla on merkitystä vain kelpoisuuden tai sukupuolivalinnan kannalta. Tällaisilla kysymyksillä taas mielestäni ei ole suurtakaan relevanssia nykyisessä tietoyhteiskunnassa.

Evoluutiopsykologia on verraten uusi evoluutiotutkimuksen haara, joka kuitenkin juontaa juurensa aina Charles Darwinin 1871 julkaisemaan teokseen *The Descent of Man* (Ihmisen polveutuminen), jossa hän esitti sukupuolivalinnan teoriassa. Sukupuolivalinta on luonnonvalinnan ohella toinen biologista evoluutiota ohjaava mekanismi. Luonnonvalinta johtuu yksilöiden välisistä kelpoisuuden eroista. Kelpoisuus on suhteellinen käsite, joka määrittää yksilön suhteelliseksi kyvyksi saada lisääntymiskykyisiä jälkeläisiä. Sukupuolivalinta taas tarkoittaa yksilön suhteellista menestystä lisääntymiskumppanin tai -kumppanien hankinnassa. Luonnonvalinnan seurauksena populaation keskimääräinen kelpoisuus kasvaa koko ajan niin kauan kuin populaatiossa on olemassa kelpoisuuden muuntelua. Sukupuolivalinta taas johtaa muutoksiin lisääntymiskumppanin hankinnassa tärkeissä sekundaarisissa sukupuoliominaisuuksissa. Nämä kaksi valinnan muotoa ja niiden erot on hyvä pitää mielessä tarkasteltaessa ihmislunnosta, evoluutiopsykologiaa ja sosiobiologiaa.

Pekka Sulkunen kirjoittaa:

”Viime vuosisadan hieman myöhemmät eläinpsykologiset ja sosiobiologiset aallot ovat nojautuneet Darwinin kehitysoppiin ja sitä kautta tulleet todistelleeksi että ihminen on vain alaston apina, jonka käyttäytyminen voidaan selittää universaalein biologisin teorioin. Sosiobiologian sosiaalinen konservatiivisuus johtuu sen näkemyksestä, että eriarvoisuus perustuu olemassaolon taisteluun, jossa kyvykkäimmät ja parhaat menestyvät ja heikot sortuvat.”

Tähän on ensinnäkin huomautettava, että biologit eivät nykyään enää juurikaan puhu olemassaolon taistelusta varsinkaan jos tarkastelun kohteena on ihmislaji, vaan mieluummin puhutaan kelpoisuuden eroista. Toiseksi on huomautettava, että Sulkuselta on tässä menee sekaisin luonnonvalinta ja sukupuolivalinta. Olemassaolon taistelu on Darwinin käyttämä nimitys luonnonvalinnasta. Puhe alastomasta apinasta taas viittaa suoraan Desmond Morrisin vuonna 1968 suomeksi ilmestyneeseen samanimiseen kirjaan, joka pyrkii käsittelemään sukupuolivalintaa.

Morris mm. väittää ihmisen karvattomuuden (mistä kirjan nimikin tulee) johtuvan siitä, että karvattomuus olisi eroottisesti kiihottavaa. Tämä selitys ontuu heti alkuunsa. Jos me nimittäin olisimme karvaisia, pitäisimme suurta karvaisuutta eroottisena signaalina. Morrisin kirja onkin lähinnä jonkinlainen viihdekirja eikä tieteellinen teos. Jo kirjan sinänsä yleisöön menevä nimi on harhaanjohtava, sillä emmehän me eivätkä mitkään muutkaan etniset ryhmät täällä alastomina liiku. Yhdynkin siihen Sulkusen siteeraamaan Elina Haavio-Mannilan näkemykseen, että ihmisellä ei ole sukupuolista käyttäytymistä ohjaavia biologisia vaistoja (*Haavio-Mannila & Kontula* 1997, s. 22–23). Oikeastaan koko nykyinen evoluutiopsykologiassa vallitseva koulukunta-

erimielisyys, johon Tammisalo viittaa, pelkistyy kysymykseen onko ihmisellä biologisia vaistoja lainkaan. Vastaus tähän ei ole mitenkään itsessään selvä vaikka niin saattaisi luulla.

Tuo koulukuntaerimielisyys koskee ihmisluontoa. Se koulukunta, jota Sulkunen ja Tammisalo kannattavat, katsoo, että ihmisluonto on staattinen, pitkälti geeneistä määräytyvä. Vastakkainen koulukunta, jonka käsitykset itse jaan, on sitä mieltä, että jos mitään spesifiä ihmisluontoa ylipäänsä on olemassa, se on hyvin joustava ja dynaaminen. Ihminen on ennen kaikkea oppimiskone.

Evoluutiopsykologian julkilausumaton lähtöoletus on, että ihminen syntyy lajispesifiseen ympäristöön (ks. esim. *Cartwright*, 2000). Koska tämä ympäristö on kaikille ihmisille sama, ei sen merkitystä yksilönkehityksessä yleensä huomata, sillä se ei aiheuta eroja ihmisten välille.

Lajispesifisen ympäristön merkitys paljastuu vain erikoistapauksissa. Esimerkiksi kissoilla tehdyt kokeet ovat osoittaneet, että jos kissanpojat kasvatetaan syntymästään lähtien jatkuvassa valkoisessa valossa, ne eivät opi näkemään lainkaan, vaan niistä tulee täysin sokeita (*Hebb & Donderi*, 1987). Ihmisillä ei tietenkään tällaisia kokeita voi tehdä, mutta kuitenkin tutkimukset ihmisillä, jotka ovat syntyneet sokeina, mutta saaneet leikkauksen ansiosta myöhemmin näkönsä, eivät kuitenkaan koskaan opi esimerkiksi erottamaan kolmiota ja neliötä (*Hebb & Donderi*).

Mielestäni ihmistä koskeva evoluutiopsykologia, joka pitkälti kulkee samoilla linjoilla kuin aikoinaan yhtä kiistelty sosiobiologia, pystyy vastaamaan vain sellaisiin kysymyksiin, joilla on merkitystä vain kelpoisuuden tai sukupuolivalinnan kannalta. Tällaisilla kysymyksillä taas mielestäni ei ole suurtakaan relevanssia nykyisessä tietoyhteiskunnassa.

Ihmisten kognitiivisten kykyjen evoluutio, jota evoluutiopsykologia myös käsittelee (ks. esim. *Plotkin*, 1994, 1997; *Heyes & Huber*, 2000) on kylläkin erittäin mielenkiintoinen ongelma ja ehdottomasti tutkimuksen arvoinen aihe. Aivojen toimintaa voidaankin nykyään tutkia tarkasti ja varmaan saada objektiivista tietoa tietoisuuden luonteesta. Kuitenkin tässä tullaan inhimillisen tiedon rajalle. Emme koskaan voi

selittää jäännöksettömästi havaitsevaa subjektiä, ihmisen minää.

Etiikkaa tai moraalaisia sääntöjä ei periaatteesakaan voi johtaa biologiasta tai evoluutioteoriasta. Tätä on käsitelty esimerkiksi kanadalainen filosofi Michael Ruse (1986). Kyse on siis periaatteellisesta seikasta, joka ei riipu tieteen edistyksistä. Tämä periaate on ilmaistu ns. Humen giljotiinissa, jonka mukaan siitä miten asiat ovat ei voi päätellä sitä, miten niiden pitäisi olla.

KIRJALLISUUSTTA

- Cartwright, J. (2000): *Evolution and Human Behavior: Darwinian Perspectives on Human Nature*. MacMillan Press Ltd, London, XX + 376 s.
- Darwin, C. (1874): *The Descent of Man and Selection in Relation to Sex*. 2nd Edition. John Murray, London. XVII + 1031 ss.
- Haavio-Mannila, E. ja Kontula, O. (1997): *Intohimon hetkiä. Seksuaalisen läheisyyden kaipuu ja täyttymys*. WSOY, Helsinki.
- Hebb, D. O. & Donderi, D. C. (1987): *A Textbook of Psychology*. Lawrence Erlbaum Associates, Hillsdale (NJ), 384 ss.
- Heyes, C. & Huber, L. (toim.) (2000): *The Evolution of Cognition*. The MIT Press, Cambridge (MA) ja London, VII + 386 ss.
- Morris, D. (1968): *Alaston apina: Eläintieteilijän tutkimus eläimestä nimeltä ihminen*. Suom. Anto Leikola. Otava, Helsinki.
- Plotkin, H. (1994): *Darwin Machines and the Nature of Knowledge*. Harvard University Press. Cambridge (MA). XVIII+ 269 ss.
- Plotkin, H. (1997): *Evolution in Mind: An Introduction to Evolutionary Psychology*. Penguin Books Press, London, IX + 276 ss.
- Ruse, M. (1986): *Taking Darwin Seriously: A Naturalistic Approach to Philosophy*. Blackwell, New York, XV + 303 ss.
- Sulkunen, P. (2002): Yhteiskunnan luontosuhteen kriisiytyminen modernissa yhteiskuntateoriassa. *Tieteessä tapahtuu* 7/2002, 20-24.
- Tammisalo, O. (2002): Sosiobiologia ei ole konservatiivista. *Tieteessä tapahtuu* 8/2002, 44-45.

*Kirjoittaja on Turun yliopiston perinnöllisyystieteen professori.
petter.portin@utu.fi*